

Інформаційно-аналітичні матеріали
до парламентських слухань на тему:
«Роль, значення та вплив громадянського суспільства
на формування етнонаціональної політики єдності в Україні»

Пріоритетом для будь-якої держави має бути дотримання прав і свобод людини і, зокрема, осіб, які належать до національних меншин. Правовою основою реалізації державної політики України в етнонаціональній сфері є: Конституція України, закони України «Про національні меншини в Україні», «Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин», «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», «Про засади державної мовної політики», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» та інші.

Задоволення етнокультурних потреб національних меншин України є невід'ємною складовою державної політики у сфері забезпечення прав людини і громадянина. Відповідно до статті 11 Конституції України, держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. Згідно з частиною третьою статті 10 Основного Закону України, в Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

У частині п'ятій статті 53 Конституції України зазначено, що громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

Конституцією України визначено, що права корінних народів і національних меншин визначаються виключно законами України (пункт 3 частини першої статті 92). Відповідно до статті 3 Закону України «Про національні меншини в Україні», до національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою.

Держава гарантує усім національним меншинам право на національно-культурну автономію: користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства, розвиток національних культурних традицій, використання національної символіки, відзначення національних свят, сповідування своєї релігії, задоволення потреб у літературі, мистецтві, засобах масової інформації, створення національних культурних і навчальних закладів та будь-яку іншу діяльність, що не суперечить законодавству України (частина перша статті 6 Закону України «Про національні меншини в Україні»).

Стаття 9 зазначеного Закону передбачає, що громадяни України, які належать до національних меншин, мають право обиратися або призначатися на рівних засадах на будь-які посади до органів законодавчої, виконавчої, судової

влади, місцевого самоврядування, в армії, на підприємствах, в установах і організаціях.

Вказаним Законом закріплюється також право представникам національних меншин вільно обирати та відновлювати національність (частина перша статті 11), право на національні прізвище, ім'я та по батькові і право у встановленому порядку відновлювати свої національні прізвище, ім'я та по батькові (частини перша та друга статті 12).

Згідно зі статтею 15 Закону України «Про національні меншини в Україні», громадяни, які належать до національних меншин, національні громадські об'єднання мають право у встановленому в Україні порядку вільно встановлювати і підтримувати зв'язки з особами своєї національності та їх громадськими об'єднаннями за межами України, одержувати від них допомогу для задоволення мовних, культурних, духовних потреб, брати участь у діяльності міжнародних неурядових організацій.

Національне законодавство і практика регулювання етнонаціональних процесів у всіх сферах діяльності сформовані нашою державою відповідно до міжнародних норм та рекомендацій, зокрема викладених у Загальній декларації прав людини, Рамковій конвенції Ради Європи про захист національних меншин, Європейській хартії регіональних мов або мов меншин, Гаазьких рекомендаціях Верховного Комісара ОБСЄ щодо прав національних меншин на освіту та інших документах.

Протягом останнього часу Україна здійснила низку важливих кроків, спрямованих на забезпечення захисту прав національних меншин і корінних народів, збереження міжнаціональної єдності та злагоди в українському суспільстві.

Так, 20 березня 2014 року Верховна Рада України ухвалила Постанову "Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави", відповідно до якої Україна гарантує збереження та розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності кримськотатарського народу як корінного народу та всіх національних меншин України.

Відповідно до пункту 4 цієї постанови, Верховна Рада України заявила про свою підтримку Декларації Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів.

17 квітня 2014 року Верховною Радою України було ухвалено Закон України «Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою». З метою забезпечення реалізації його положень Прем'єр-міністром України 26 травня 2014 року підписано доручення центральним органам виконавчої влади щодо розроблення нормативно-правових актів відповідно до вказаного Закону. На виконання вказаного доручення Міністерством соціальної політики розроблено проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу особи, депортованої за національною ознакою», яка 12 листопада була ухвалена Урядом.

Постановою Кабінету Міністрів України від 04 червня 2014 року № 164 «Про Урядового уповноваженого з питань етнопонаціональної політики» запроваджено посаду Урядового уповноваженого з питань етнопонаціональної політики та затверджено Положення про нього.

Положенням про Урядового уповноваженого з питань етнопонаціональної політики визначено, що Урядовий уповноважений з питань етнопонаціональної політики є посадовою особою, на яку покладено повноваження щодо забезпечення взаємодії Кабінету Міністрів України з органами виконавчої влади та інститутами громадянського суспільства з метою забезпечення захисту прав національних меншин і корінних народів, збереження міжнаціональної єдності та злагоди в українському суспільстві.

До компетенції Урядового уповноваженого належить:

1) вивчення стану та тенденцій розвитку міжнаціональних відносин, державної етнопонаціональної політики, в тому числі забезпечення захисту прав національних меншин і корінних народів;

2) розроблення і подання Кабінетові Міністрів України:

пропозицій щодо вдосконалення державної етнопонаціональної політики, зокрема з питань захисту прав національних меншин і корінних народів, а також щодо запобігання міжнаціональним конфліктам, проявам дискримінації за расовою, етнічною, мовною та релігійною ознаками;

пропозицій щодо удосконалення роботи органів виконавчої влади із запобігання на ранніх стадіях переростання міжнаціональної напруженості у конфліктну стадію;

інформаційно-аналітичних матеріалів з питань державної етнопонаціональної політики, стану міжнаціональних відносин, захисту прав національних меншин і корінних народів, а також пропозицій щодо усунення недоліків у відповідних сферах;

пропозицій щодо налагодження міжнародної співпраці з організаціями, які реалізують міжнародні програми в етнопонаціональній сфері;

3) забезпечення взаємодії Кабінету Міністрів України з органами виконавчої влади та інститутами громадянського суспільства, в тому числі на тимчасово окупованій території України, з метою забезпечення захисту етнопонаціональних прав громадян України всіх національностей, гармонізації міжнаціональних відносин, збереження та розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності етнопонаціональних спільнот, а також збереження міжнаціональної єдності та злагоди в українському суспільстві;

4) інформаційно-аналітичне сприяння діяльності органів виконавчої влади щодо виконання міжнародних зобов'язань України у сфері етнопонаціональної політики, захисту прав національних меншин і корінних народів;

5) сприяння розвитку міжнародної співпраці з питань захисту прав національних меншин і корінних народів;

6) інформування Міністерства культури про виявлені факти, що свідчать про порушення прав національних меншин і корінних народів;

7) вивчення фактів та обставин, що спричинили напруження у міжнаціональних відносинах, порушення прав національних меншин і корінних народів;

8) участь у розробленні проектів законів, інших нормативно-правових актів, у тому числі державних програм в етнопонаціональній сфері та заходів щодо захисту та реалізації прав національних меншин і корінних народів, збереження та розвитку їх національної самобутності;

9) вжиття заходів до формування толерантності, збереження міжнаціональної єдності та злагоди в українському суспільстві, запобігання розпалюванню міжнаціональної, расової чи релігійної ворожнечі, ксенофобії, а також проявам дискримінації, нетерпимого ставлення до етнопонаціональних спільнот та їх представників;

10) інформування громадськості в Україні та за її межами про свою діяльність.

Постановою Кабінету Міністрів України від 04 червня 2014 року № 195 утворено Раду міжнаціональної злагоди як консультативно-дорадчий орган Кабінету Міністрів України та затверджено її посадовий склад і Положення про неї.

До складу Ради міжнаціональної злагоди увійшли члени Уряду, Урядовий уповноважений з питань етнопонаціональної політики, представники центральних органів виконавчої влади, народні депутати України, науковці, представники громадських об'єднань національних меншин і корінних народів.

Основними завданнями Ради є:

1) сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади з питань державної етнопонаціональної політики, захисту прав національних меншин і корінних народів;

2) підготовка пропозицій щодо формування та реалізації державної етнопонаціональної політики, спрямованої на дотримання прав національних меншин і корінних народів, збереження міжнаціональної злагоди в українському суспільстві, недопущення виникнення міжнаціональних конфліктів, проявів дискримінації за расовою, національною, мовною та релігійною ознаками; удосконалення законодавства з відповідних питань.

Указом Президента України від 20 серпня 2014 року № 656 «Про Уповноваженого Президента України у справах кримськотатарського народу» з метою забезпечення належних умов для реалізації громадянських, економічних, соціальних та культурних прав кримськотатарського народу як корінного народу України, збереження і розвитку його етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності у складі України встановлено, що здійснення Президентом України повноважень щодо забезпечення додержання конституційних прав кримськотатарського народу як корінного народу України забезпечується Уповноваженим Президента України у справах кримськотатарського народу. Уповноваженим Президента України у справах кримськотатарського народу призначено народного депутата України Мустафу Джемілева.

З метою створення належних умов для захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини, забезпечення рівних можливостей для її участі у соціально-економічному та культурному житті держави Указом Президента України № 201 від 08 квітня 2013 року затверджено Стратегію захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини

на період до 2020 року. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11 вересня 2013 року № 701 затверджено план заходів щодо реалізації зазначеної Стратегії. Відповідна робота має своє продовження і на регіональному рівні. Так, наприклад, за підтримки департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Житомирської ОДА громадською організацією «Національно-культурне товариство «Романо Кхам» у вересні 2014 року отримано фінансову підтримку Міжнародного Фонду «Відродження» для реалізації проекту «Правова та інформаційна підтримка ромів Житомирщини» з метою залучення представників ромської громади до співпраці з органами влади, вирішення проблем ромської національної меншини, започаткування періодичного видання для інформування ромської громади області про соціально-правові питання, суспільно-важливі події у житті ромської меншини, діяльність ромських громадських організацій.

Статтею 24 Конституції України передбачена заборона встановлення привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Питання боротьби з дискримінацією в Україні врегульовано також на законодавчому рівні. Так, організаційно-правові засади запобігання та протидії дискримінації з метою забезпечення рівних можливостей щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина визначені Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».

Згідно зі статтями 15 та 16 зазначеного Закону, особа має право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданих їй унаслідок дискримінації. Порядок відшкодування матеріальної та моральної шкоди визначається Цивільним кодексом України та іншими законами. Особи, винні в порушенні вимог законодавства про запобігання та протидію дискримінації, несуть цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність.

Варто зазначити, що Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» запроваджено проведення антидискримінаційної експертизи проектів нормативно-правових актів.

У розвиток наведених законодавчих положень Урядом прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 30 січня 2013 року № 61 «Питання проведення антидискримінаційної експертизи та громадської антидискримінаційної експертизи проектів нормативно-правових актів», якою затверджено Порядок проведення органами виконавчої влади антидискримінаційної експертизи проектів нормативно-правових актів. Крім того, зазначеною постановою Кабінету Міністрів України передбачено, що громадська антидискримінаційна експертиза проводиться громадськими організаціями, фізичними та юридичними особами в рамках публічного громадського обговорення проектів нормативно-правових актів відповідно до Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03 листопада 2010 року № 996.

На виконання Указу Президента України від 11 квітня 2012 року № 257/2012 «Про додаткові заходи з підготовки та відзначення 200-річчя від

дня народження Тараса Шевченка» у 2014 році за програмою «Українська книга» за сприяння Держкомтелерадіо видавництвами та видавничими організаціями випущено низку видань мовами національних меншин, присвячених відзначенню згаданої ювілейної дати, зокрема:

– збірка творів Тараса Шевченка «Кобзарь» у перекладі російською мовою (МПП «Букрек»);

– збірка вибраних поезій Т. Шевченка «Taras Schewtchenko «Kobsar» в перекладі німецькою мовою, випущена у світ Державним спеціалізованим видавництвом художньої літератури «Дніпро».

Разом з цим за пропозиціями видавців Держкомтелерадіо внесено до проекту переліку книжкових видань, передбачених до випуску за програмою «Українська книга» на 2015 рік, 45 видавничих проектів мовами національних меншин.

Законодавча база щодо прав національних меншин в освітній галузі посилюється Законами України «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту». Зазначені законодавчі акти визначають, що громадяни України мають право на безкоштовну освіту в усіх державних і комунальних навчальних закладах незалежно від раси, національності та інших обставин.

З метою забезпечення права на навчання мовою національних меншин та вивчення цих мов, функціонує розгалужена мережа дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів (подано у таблицях).

Відомості про кількість дошкільних навчальних закладів та розподілу їх вихованців за мовами виховання станом на 01.01.2014 р.

Мови виховання	Кількість закладів	Кількість дітей, які виховуються цією мовою
українська	13828	1257554
російська	1085	202669
угорська	75	4755
румунська	59	3493
молдовська	16	1200
кримськотатарська	1	830
польська	1	106
німецька ¹	-	22
заклади з кількома мовами виховання	948	

Відомості про мови навчання та вивчення мови як предмета в загальноосвітніх навчальних закладах у 2014-2015 н. р.²

Мови навчання або вивчення	Кількість закладів з навчанням цією мовою	Кількість учнів, які навчаються цією мовою	Кількість учнів, які вивчають цю мову як предмет	Кількість учнів, які вивчають цю мову факультативно або в гуртках
українська	15 696	3 281 644	393 188	-
російська	621	356 262	1 023 797	111 506
румунська	78	16 808	972	294
угорська	68	15 172	698	791
кримськотатарська	-	-	308	20
молдовська	5	2 984	2 373	241
польська	5	1 594	26 301	10 762
англійська	1	400	3 426 916	14 478
словацька ³	-	134	180	646
болгарська ³	-	78	8 103	863
гагаузька	-	-	1 186	-
німецька	-	-	599 662	14 211
новогрецька	-	-	2 415	413
мова іврит	-	-	3 401	67
іспанська	-	-	12 024	1252
латинська	-	-	1 185	1 108
французька	-	-	159 294	5331
японська	-	-	529	56
чеська	-	-	386	72
заклади з кількома мовами навчання	616			
Разом	17 090	3 675 076		

Професійно-технічні навчальні заклади⁴

Мови навчання	Кількість закладів	Кількість учнів, які навчаються цією мовою
українська	784	342803
російська	0	0
українська та російська	28	9812

Вищі навчальні заклади⁵

I-II рівнів акредитації

Мови навчання	Кількість студентів, що навчаються цією мовою
Українська	246,9 тис. (98,3 %)
Російська	4,2 тис. (1,7%)
Румунська	80
Угорська	76

III-IV рівнів акредитації

Мови навчання	Кількість студентів, що навчаються цією мовою
Українська	1389,2 тис.
Російська	45,3 тис. (3, 2%)
Угорська	695

¹ окремі групи в дошкільних навчальних закладах;

² заклади державної, комунальної, приватної форм власності без урахування тимчасово окупованих територій;

³ окремі класи в загальноосвітніх навчальних закладах;

⁴ відомості на 01.09.2014 без урахування тимчасово окупованих територій;

⁵ відомості на початок 2014-2015 н. р. без урахування тимчасово окупованих територій

В Україні здійснюється підготовка вчителів для загальноосвітніх навчальних закладів та класів з українською, російською, кримськотатарською, угорською, польською, румунською, словацькою, болгарською мовами навчання.

Зокрема, для загальноосвітніх навчальних закладів з викладанням українською і російською мовами підготовка педагогічних кадрів здійснюється у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації у всіх адміністративно-територіальних одиницях країни. Для шкіл з молдовською і румунською мовами навчання підготовка вчителів проводиться в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті, Ужгородському та Чернівецькому національних університетах; кримськотатарською – у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, угорською – в Ужгородському національному університеті; польською – у Волинському, Дрогобицькому педагогічному, Київському, Львівському, Прикарпатському, Східноукраїнському, Хмельницькому національних університетах; словацькою – у Львівському та Ужгородському національних університетах, болгарською – в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті та Київському, Львівському, Одеському національних університетах. Мова іврит вивчається у Міжнародному гуманітарно-педагогічному інституті «Бейт Хана», здійснюється підготовка

відповідних фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями молодшого спеціаліста та бакалавра.

Сприяння здійсненню наукових досліджень в галузі мов меншин у вищих навчальних закладах забезпечують науково-культурні центри національних меншин, які створюються, у тому числі, при вищих навчальних закладах. Зокрема, в Ужгородському національному університеті діє Всеукраїнський науково-методичний центр словакістики, створений на виконання рішень, передбачених протоколами засідань Двосторонньої Українсько-Словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури. Серед завдань центру – виконання актуальних наукових досліджень, підготовка науково-методичних видань, сприяння викладанню словацької мови в українських школах та університетах, проведення міжнародних наукових конференцій та семінарів з проблем словакістики тощо.

На базі кафедри угорської філології Ужгородського національного університету діє Центр гунгарології, метою якого є підтримка і координація наукової, педагогічної роботи, а також іншої діяльності у галузі досліджень угорської мови, літератури, історії, етнографії і культури, сприяння згуртуванню і співробітництву дослідників, викладачів та спеціалістів, які працюють в цих галузях у вузах, наукових установах, школах, видавництвах та редакціях на території України, а також всебічне дослідження культури угорського населення Закарпаття. При Центрі гунгарології діє Закарпатське угорськомовне наукове товариство, яке має свій друкований орган «Вісник Закарпатського угорського мовного наукового товариства» (нині видано 5 томів доповідей, виголошених на засіданнях цього товариства).

При Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка у листопаді 2009 року відкрито Центр білоруської мови та культури, який має координувати міжнародну співпрацю з вищими навчальними закладами Республіки Білорусь, надавати інформаційну підтримку студентам і викладачам з питань організації стажування у провідних навчальних закладах країни, участі у наукових конференціях і симпозіумах, організувати курси білоруської мови, сприяти організації та забезпечувати участь у міждержавних культурних й освітніх програмах, створювати умови для вивчення білоруської мови та літератури, забезпечувати розробку програм підготовки спеціалістів зі знанням білоруської мови.

Зміст програм навчальних дисциплін відповідних напрямів та спеціальностей вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку фахівців для загальноосвітніх навчальних закладів з мовами навчання національних меншин, відображає історичні та культурні особливості певної національної меншини. Слід зазначити, що вищі навчальні заклади, відповідно до Закону України «Про вищу освіту», можуть вносити до варіативної складової навчальних планів дисципліни, що спрямовані на вивчення особливостей історичного та культурного розвитку певних регіонів.

Відповідно до чинних міждержавних угод, щорічно в Україні за заявками органів управління освітою працюють вчителі болгарської, польської та словацької мов з Республіки Болгарія, Республіки Польща, Словацької Республіки.

Для представників національних меншин, які дисперсно проживають в Україні, працюють культурно-освітні центри та недільні школи. Їхній діяльності сприяють органи управління освітою, національно-культурні товариства, просвітницькі організації і осередки. У центрах та недільних школах вивчаються азербайджанська, афганська (пушту), білоруська, болгарська, вірменська, італійська, корейська, литовська, молдовська, німецька, новогрецька, польська, ромська, татарська, турецька, чеська мови, мова іврит, література, історія, культура та традиції народів.

При Міністерстві освіти і науки України здійснює діяльність Громадська рада керівників освітніх програм всеукраїнських громадських об'єднань національних меншин України, важливість створення якої відзначено у резолюції Комітету Міністрів Ради Європи від 18 грудня 2013 року «Про виконання Україною Рамкової конвенції Ради Європи про захист прав національних меншин».

Спільно з місцевими органами управління освітою Міністерством здійснюються консультації з представниками громадських об'єднань національних меншин з питань виконання Рамкової конвенції про захист прав національних меншин, Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. Зокрема, у грудні 2014 року МОН спільно з представниками Офісу Ради Європи в Україні, органами управління освітою Закарпатської та Чернівецької обласних державних адміністрацій, Інститутом педагогіки Національної академії педагогічних наук України за участю представників педагогічної громадськості (учителів, методистів, керівників навчальних закладів, органів управління освітою, науковців), авторів навчальних програм та підручників, видавництв, що спеціалізуються на виданні підручників для відповідної категорії навчальних закладів, громадських організацій національних спільнот, в рамках проекту «Пакет невідкладних заходів для України» було проведено консультації «Забезпечення права на навчання рідною мовою та методично-практичні аспекти вивчення державної мови у навчальних закладах».

Консультації щодо забезпечення права на навчання румунською мовою та вивчення української мови у навчальних закладах з румунською мовою викладання проведено на базі Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, відповідно щодо вивчення угорської мови – на базі загальноосвітньої школи I-III ступенів № 10 імені Дойко Габора з угорською мовою навчання Ужгородської міської ради Закарпатської області.

У лютому 2015 року у МОН України відбулася зустріч з головою Меджлісу кримськотатарського народу Рефатом Чубаровим, та представниками Уповноваженого Президента України у справах

кримськотатарського народу щодо забезпечення освітніх прав кримських татар.

Під час вказаних консультацій констатовано дотримання Україною положень Конституції та міжнародно-правових документів щодо задоволення освітніх потреб національних меншин, намічено шляхи вирішення проблемних питань у цій сфері.

Відповідно до затвердженого Державного стандарту початкової загальної освіти та Державного стандарту повної загальної середньої освіти розроблено багатоваріантні навчальні плани, програми, що враховують особливості вивчення мов та літератур національних меншин у різних типах навчальних закладів. Триває робота із забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин підручниками та іншою навчально-методичною літературою.

Ознайомлення учнів з основними цінностями світової художньої культури, висвітлення зв'язків літератури з філософією, міфологією, фольклором, звичаями, віруваннями, культурними традиціями різних народів і національностей сприяє розширенню ерудиції учнів, виховання їх загальної культури, поваги до національних і світових традицій, толерантного ставлення до представників різних культур, віросповідань, рас і національностей.

Впродовж 2012-2014 років у межах коштів, виділених з Державного бюджету України, у повному обсязі здійснено видання та переклад мовами національних меншин підручників для учнів 1-3 та 5-6 класів.

За підтримки Ради Європи вперше видано «Букварі» з болгарської, гагаузької мов та мови іврит для учнів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою, «Читанки» українською мовою для початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин (молдовською, польською, румунською, угорською).

З 2014-2015 навчального року запроваджено проведення Всеукраїнських учнівських олімпіад з мов та літератур національних меншин України.

Задля задоволення освітніх потреб представників національних меншин МОН України створено робочі групи з розроблення програм зовнішнього незалежного оцінювання з мов національних меншин: болгарської, кримськотатарської, молдовської, новогрецької, польської, російської, румунської, словацької, угорської для проведення такого оцінювання у 2016 році.

З метою формування толерантної поведінки, взаємоповаги, взаєморозуміння в полікультурному соціумі країни, виховання поваги до державної мови, традицій українського народу та української культури учні загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин є учасниками Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика, Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка.

МОН України підтримано низку ініціатив, спрямованих на поширення досвіду міжкультурної освіти в полікультурних регіонах, у тому числі щодо розроблення і впровадження інтегрованого спеціального курсу «Культура добросусідства».

Органи управління освітою надають сприяння громадським організаціям, зокрема, Конгресу національних громад, з питань організації та проведення міжнаціонального табору «Джерела толерантності», в якому беруть участь представники 25 національностей, що проживають в Україні.

Налагодженню міжкультурних відносин сприяє функціонування культурно-освітніх центрів, які створені громадськими організаціями національних товариств України (більше 150).

З метою залучення учнів ромської національної меншини до позаурочної, позашкільної роботи, участі у тематичних конкурсах, спортивних змаганнях, гуртках інститутами післядипломної педагогічної роботи проводиться відповідна робота з розроблення методичних рекомендацій класним керівникам щодо роботи з дітьми ромської національної меншини; створення банку виховних технологій для роботи з дітьми, які належать до ромської національної меншини; організації постійно діючих тематичних семінарів-практикумів для педагогів загальноосвітніх навчальних закладів, у яких можуть навчатися діти, які належать до ромської національної меншини.

На виконання Стратегії захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року активізовано роботу із забезпечення доступу дітей ромів до освіти.

Слід відзначити, що на сьогодні існує реальна загроза, що всі школи (класи) з навчанням української мовою на території тимчасово анексованого Криму та м. Севастополя можуть бути переведені на навчання російською мовою. Так, відповідно до законодавства Російської Федерації навчання у старшій школі українською та кримськотатарською мовами не здійснюється. У 2014/2015 навчальному році, за неофіційною інформацією, з моменту анексії півострову фактично в єдиній школі-гімназії у м.Сімферополі зберігається тільки одна паралель для навчання українською мовою. Занепокоєння викликає також ситуація з друком підручників з українською та кримськотатарською мовами навчання, оскільки в Російській Федерації зазначені підручники ніколи не створювалися. Окупаційні структури і самопроголошена влада Криму у подальшому не планує використовувати підручники, надруковані в Україні. За повідомленнями ЗМІ, українські шкільні підручники спалюються або знищуються.

З метою забезпечення права на освіту громадянам України, що проживають на тимчасово окупованій території України, МОН видано:

- наказ від 7 травня 2014 року № 556 «Про затвердження Тимчасового порядку переведення на навчання студентів, аспірантів і докторантів з вищих навчальних закладів та наукових установ, розташованих на тимчасово окупованій території України»;

- наказ від 28 травня 2014 року № 655 «Про затвердження Порядку замовлення та видачі документів про вищу освіту державного зразка та додатків до них випускникам вищих навчальних закладів, розташованих на тимчасово окупованій території України у 2014 році».

Зазначеними нормативно-правовими актами громадянам, які проживають на тимчасово окупованій території України, було спрощено порядок переведу до вищих навчальних закладів, розташованих на іншій території України, а також забезпечено можливість отримати документ про вищу освіту державного зразка.

На цей час до загальноосвітніх навчальних закладів України зараховано понад 2 тис. учнів із Автономної Республіки Крим. За даними Єдиної державної електронної бази з питань освіти (далі – ЄДЕБО) з Автономної Республіки Крим до вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації переведено майже 8 тис. студентів, з них за денною формою навчання 4 254 студентів.

Аналіз діяльності громадських організацій у царині міжнаціональних відносин протягом останнього часу дає змогу зробити висновок про інтенсифікацію їхньої роботи у сфері формування етнонаціональної політики єдності. Так, зокрема, у м. Київ у червні 2014 року відбувся Другий всеукраїнський форум національних меншин України «Ми - єдиний народ», також громадськими організаціями було проведено круглий стіл на тему: «Ситуація в країні та роль і місце етнічних громад в консолідації суспільства», за результатами якого було підписане та розповсюджене звернення учасників «Ми - Єдині». У січні 2015 року з метою обговорення питань реалізації державної етнонаціональної політики у м. Києві було проведено Міжнародну конференцію «Будуймо нову Європейську країну разом», що завершилася благодійною концертною програмою, зібрані під час якої кошти було спрямовано на реабілітацію українських вояків, поранених під час проведення антитерористичної операції. У підсумкових документах вказаних заходів було запропоновано конкретні механізми налагодження діалогу між Урядом України та національними меншинами з метою забезпечення ефективної взаємодії держави та громадянського суспільства у сфері етнонаціональних відносин.

У Закарпатській області у квітні 2014 року з метою обговорення та вирішення актуальних питань у сфері міжнаціональних відносин за участю представників громадських організацій національних спільнот було проведено засідання круглого столу з питань дотримання та забезпечення прав національних меншин області, перспектив розвитку державної етнонаціональної політики України. У серпні 2014 року до Дня Незалежності України та Дня Державного Прапора України на Закарпатті за участю лідерів національно-культурних товариств проведено засідання круглого столу «Національно-культурні товариства, їх роль у збереженні територіальної цілісності України та міжнаціональної злагоди». За результатами засідання круглого столу представники національних спільнот висловили безальтернативне прагнення багатонаціональної громади краю жити в єдиній

сборній Україні, засудили провокації, намагання розпалити міжнаціональну ворожнечу, одногосно прийнявши заяву щодо збереження територіальної цілісності України, мирних і дружніх міжнаціональних відносин.

11 грудня 2014 року на Кіровоградщині за участю керівників національно-культурних організацій на телеканалі «Кіровоград» проведено ток-шоу «Ми» на тему: «Дружба народів та національне питання».

Впродовж останнього часу відбулося також суттєве поживлення діяльності громадських організацій національних меншин. Зокрема, у Хмельницькій області активно діє обласний осередок Спілки поляків України та обласне відділення Спілки вчителів-полоністів України. Протягом 2014 року громадськими організаціями національних меншин Хмельниччини спільно з закладами культури та освіти краю проведено такі заходи: болгарське свято весни «Баба Марта», фестиваль-конкурс вокально-хорового мистецтва «Калиновий спів» та виставки робіт майстрів декоративно-ужиткового та образотворчого мистецтва «Калиновий розмай» тощо. У Тернопільській області проводять динамічну діяльність Товариство німців «Відергебурт», Товариство «Єврейська община», Болгарський культурно-просвітницький клуб «Трендафіл», Тернопільська регіональна організація конгресу азербайджанців України та громадська організація «Тернопільська вірменська громада». Громадські організації національно-культурних товариств у Київській області, особливо польські, єврейські, російські, регулярно проводять відкриті заходи. Так, зокрема, Спілка поляків Київської області та м. Києва спільно з Польським інститутом культури за сприяння Київської ОДА організує у районних центрах та містах області виставку фоторобіт митців з Польщі та інших країн Європейського Союзу під назвою «Падіння системи» в межах реалізації міжнародної програми «Демократичний поступ Західної Європи».

У Чернівецькій області впродовж тривалого періоду діє Програма підтримки національно-культурних товариств Чернівецької області та української діаспори, розроблена за участі громадських організацій національних спільнот краю, метою якої є недопущення дискримінації в українському суспільстві. В рамках її діяльності проводяться круглі столи, семінари, науково-практичні конференції, фестивалі, вечори поезії, конкурси, відбуваються відзначення традиційних та національних свят. Результатом реалізації цієї програми є збереження та розвиток ідентичності, традицій, культурної спадщини, толерантності національних громад області.

Увагу привертає діяльність національно-культурних товариств у сфері підвищення рівня патріотизму в країні. Зокрема, у Чернігівській області члени національно-культурних товариств неодноразово брали участь у благодійних акціях та концертах з метою збору коштів для військовослужбовців у зоні проведення АТО. Громадські організації національних меншин Житомирщини, зокрема, громадська організація «Молодіжного національно-культурного товариства ромів «Ромастан», Міська громадська організація «Еребуні», громадська організація «Конгрес Солідарності Азербайджанців України», активно долучилися до вирішення

проблем, пов'язаних із соціальним захистом вимушених переселенців та постраждалих у зоні АТО.

Важливою складовою механізму залучення інститутів громадянського суспільства до участі у формуванні етнонаціональної політики єдності в Україні є Комісія з питань міжнаціональних відносин Громадської ради при Міністерстві культури України, утворена у липні 2014 року, до складу якої входять представники 19 громадських організацій національних меншин, а також вищезазначена Громадська рада керівників освітніх програм всеукраїнських громадських об'єднань національних меншин України при МОН України.

Крім того, ефективним механізмом розвитку діалогу органів влади з громадянським суспільством, зокрема з організаціями національних меншин, є громадські ради при обласних державних адміністраціях та інші відповідні консультативно-дорадчі органи. Так, при Львівській облдержадміністрації від 1997 року діє Рада представників громадських організацій національних меншин як дорадчий орган при голові облдержадміністрації. До складу Ради входять керівники 27 національно-культурних товариств області. При Кіровоградській обласній державній адміністрації функціонує Рада представників національно-культурних товариств, до складу якої входять 23 представники національних меншин. При Одеській обласній державній адміністрації діє Рада представників національно-культурних товариств Одеської області, до складу якої входять представники 33 національно-культурних організацій. У Харківській області функціонує Рада керівників національно-культурних товариств області, основними завданнями якої є сприяння консолідації та розвитку української нації та забезпечення прав національних меншин. До складу Ради входять представники 34 національно-культурних товариств, які працюють у 6 секторах (комітетах): освіти і культури, роботи з ветеранами, співпраці з громадськими організаціями, охорони здоров'я і соціальних питань, міжнародної діяльності, захисту прав людини.

За сприяння Ради національних товариств при Департаменті культури і туризму Чернігівської облдержадміністрації було вирішено питання щодо відкриття курсів із вивчення вірменської мови, створено Арт-клуб національних традицій на базі обласної дитячої бібліотеки, надано необхідне сприяння Єврейському товариству у проведенні мистецьких заходів тощо.

Таким чином, на сьогодні є всі підстави стверджувати про активізацію ролі інститутів громадянського суспільства у формуванні етнонаціональної політики нашої держави.